

QƏDR GECƏSİNDƏ QƏBİR GECƏSİ ÜÇÜN İBADƏT EDƏNƏ MÜJDƏLƏR OLSUN"

(QƏDR SURƏSİNİN TƏFSİRİ)

Təfsiri

Tərtibə görə 97-ci surə olan "Qədr" in ikinci adı "İnnə ənzeləhu" dur (həqiqətən Onu Biz nazil etdik). Bu surə 5 ayədən ibarətdir. Mədinədə nazil olmasının iddia edən bir baxış istisna olmaqla, mənbələrin hamısı qəbul ediblər ki, Qədr surəsi 610-cu ildə Məkkədə nazil olub.

1. "Həqiqətən, Biz Onu (Quranı) Qədr gecəsi (dünya səmasına) nazil etdik!" Təfsirçilərə görə, Quran Allah dərgahında saxlanılan Lövhü Məhfuzdan (Ana kitabdan) dünya səmasına bu gecə endirilib. Buradan isə o, 23 il ərzində Cəbrəail (ə) vasitəsilə yer üzünə, Məhəmməd (ə)-yə hissə-hissə verilib. Peyğəmbər (ə)-nin müasiri və həm də əmisi oğlu olan İbn Abbas yazıb: "Uca Allah Quranın bütün ayələrini bir dəfəyə Lövhü Məhfuzdan dünya səmasındakı "Beytul-İzzə"-yə endirib. Sonra o (Quran) olay və zamana görə Allah Rəsuluna 23 il ərzində ayə və surələrlə nazil edildi". "İnsanlar aramla, yavaş-yavaş oxusun deyər, Biz Quranı hissələrə ayıraraq göndərdik" (İsra, 106). Bəzi təfsirçilər Quranın bütöv halda, Qədr gecəsində səmaya nazil edilməsini həmin gecədə həm ilk vəhyin Peyğəmbər (ə)-yə verilməsinin, həm də Quranın dünya səmasına endirilməsinin başlanğıcı kimi qəbul ediblər. Quranın Ramazan ayında nazil olmasını Bəqərə surəsinin 185-ci ayəsi belə açıqlayır: **"İnsanlara doğru yolu göstərən, bu yolu açıq dəlillərlə aydınlaşdırın və haqqı batıldən ayırın Quran, Ramazan ayında nazil edilmişdir"**.

Rəbb Quranın bütöv halda, məhz mübarək gecə vaxtı nazil edilməsini başqa bir ayə ilə də açıqlayıb: "Biz onu mübarək bir gecədə nazil etdik" (Duxan, 3). Həmin mübarək gecənin adının Qədr olması isə Qədr surəsindən bilinir. Allahu-təalə qüdrət və elminin böyüklüyünü göstərmək üçün ayədə "Mən" əvəzinə "Biz" sözünü, kitabın əzəmətinin beynlərdə həkk olunması üçün isə onu "Quran" yox, "O" əvəzliyi ilə ifadə edib. Zira belə ifadə üslubunda məqsəd, həm Quranı endirənin böyüklüyü, əzəməti və hər şeyə qadir olduğunu, həm də endirilənin şanının ucalığını ifadə etməkdir.

Bəzi təfsirçilər Qədr gecəsinin təqdir, qədr, qişmət, bəyənme gecəsi olduğunu söyləyiblər. Digərləri Qədrin qadir və ləyaqət, şərəf və əzəmət mənasında israrlı olublar. Üçüncü qrup təfsirçilər isə ona təzyiq, sıxışdırma mənalarnı veriblər. Çünki Quranın nazil edilməsi Cəbrail (ə)-nin yer səmasına vahiməli gəlişi ilə başlamışdır. Və həmin gecə yerdən enən çoxsaylı mələklər üçün yer darlıq eirdi. Yeri gəlmişkən, "Qədr" termininin surədə üç dəfə təkrar olunması, Qədrin hər üç mənasını ehtiva edir. Bəlkə də, bu sə-

bəbdən bütün təfsiçilər həmin mənalarnı yekdil-liklə qəbul ediblər.

2. "(Ya Peyğəmbər!) Qədr gecəsinin nə olduğunu bilirsənmi?!" Peyğəmbər (ə)-yə ünvanlanan bu ifadə həm sual, həm də təsdiqdır. Yəni, ey Peyğəmbər, Biz onun mahiyyətini açıqlamasaydıq, sən onun nə olduğunu bilməzdin. Zira sən heç bilməzdin ki, Biz sənə Quranı nazil edəcəyik. "Sən Quranın sənənin özünə nazil olacağına ümid etmirdin. Ancaq o, Rəbbindən bir mərhəmət olaraq, sənə göndərildi" (Qasas, 86). Məlumdur ki, Musa (ə)-yə 40 gün ərzində verilən Tövrat, İsa (ə)-yə lütf edilən İncil Rəbbin fəvqəlbəşər möcüzələri idi. Peyğəmbər (ə)-yə 23 il ərzində vəhy yolu ilə çatdırılan Quran isə istər əhatə etdiyi məsələlər, onların sayı və müxtəlifliyi, istərsə də zaman baxımından Allahın ona məxsusi lütf və ehsanı idi.

3. "Qədr gecəsi min aydan daha xeyirlidir". Yəni o gecə əməl, ibadət, çalışmaq, səy etmək, azadlıq uğrunda mübarizə ilə əldə ediləcək xeyir və savablar, içində Qədr gecəsi olmayan min ayın xeyir və savabından daha fəzilətlidir. Qədr gecəsinin mübarəkliyi (uğurlu, xeyrli) və onun gətirdiyi bərəkət min yox, on minlərlə ayın verdiyi xeyirdən də üstün ola bilər. Zira Allah Qədr gecəsinin xeyirlik dərəcəsinə yaratdığı bəşərə başa salmaq üçün ayədə "daha" sözünü işləyib. O ki qaldı nə üçün ayədə başqa rəqəm yox, məhz min rəqəminin ifadə olunmasına, bu barədə iki fikir var: a) Beyhəkiyə görə, Allahın Rəsulu səhabəyə neql edib ki, İsrail oğullarından bir saleh bəndə Allah yolunda min ay cihad edib. Peyğəmbər (ə)-yə qulaq asanlar həmin ərin əməlini öz əməllərlə müqayisə etdikdən sonra çox məyus olublar. Peyğəmbər (ə)-yə can və malla qulluq edən səhabə belə hesab edib ki, onların İslama xidmətləri hələ yetərinçə deyil. Bu səbəbdən də, Allah həmin ayəni nazil edib; b) Əlməali isə ayənin təfsirini belə verib: "Ayədəki min ayın hikməti, ya qədim İsrail oğullarından imanlı bir kişinin zülm və haqsizliyə qarşı min ay (83,3 il - V.C) cihad etməsinə, ya da həmin zümrədən olan 4 əməlisəlah kişinin qiblə etmələri ilə əlaqəlidir. Bu ayə ilə Rəbb sanki seçdiyi Rəsulu və onun səhabəsinə deyir: "Sizə lütf etdiyim Qədr gecəsinin fəziləti həmin imanlı bəndələrin 83,3 illik cihad ibadətindən daha üstündür". Həmin müfəkkirlərin təfsirlərinin mötəbərliyini qəbul edən müəllif həm də ona əmindir ki, Qədr gecəsinin mübarəkliyinin həqiqi ölçüsünü yalnız onu Verən bilir.

Haşiyyə: Görəsən, biz çağdaş dünya müsəlmanları olaraq, Peyğəmbər (ə) səhabəsi kimi İsrail oğullarından olan həmin bir və ya dörd imanlı bəndənin əməlinə qiblə edib, nəticə çı-

xarsaydıq, indi Qərbin "demokratik dəyərlər" müəhazirəsinə möhtac olardıq? Görəsən, həmin imanlı bəndələr kimi biz də Allah rızası üçün çalışıb hər günümüzü "Qədrləşdirəydik", qeyri-müsəlmanın elm və texnika sədəqəsinə möhtac olardıq? Əsla yox!

4. "O gecə mələklər və ruh Rəbbin iznilə hər bir işdən ötrü yerə enərlər".

Ayədə göstərilən ruh, Rəbbin əmri ilə Quranı-Kərimi yer səmasına gətirən varlıqdır. "(Ya Məhəmməd!) De ki: Ruhulqüds onu (Quranı) sənənin Rəbbindən iman gətirənlərə səbat vermək üçün bir haqq, müsəlmanlar üçün isə bir hidayət və müjdə olaraq nazil etmişdir" (Nəhl, 102).

Təfsirçilərin əksəriyyəti ruhun həz. Cəbrail olduğunu qəbul ediblər. O, həm də yer səmasına gətirdiyi bütöv Quranı 23 il ərzində Peyğəmbər (ə)-yə hissə-hissə öyrədən mələkdir. Həz.Peyğəmbər ona nazil olan ilk vəhylərin (Ələq surəsinin 1-5-ci ayələri) Cəbrail (ə)-dən öyrənməsini belə neql edib: "Mələk məni tutub nəfəsim kəsilincəyə qədər sıxdı. Sonra buraxıb dedi: "Oxu!" "Axı mən oxumaq bilmirəm" - dedim. O, ikinci dəfə məni sıxıb buraxdı və yenə də dedi: "Oxu!" "Axı mən oxumaq bilmirəm" təkrar etdim. Cəbrail həmin hərəkəti üçüncü dəfə təkrarladıqdan sonra dedi: "Yoxdan yaradan Rəbbinin adı ilə oxu. O, insanı laxtalanmış qandan yaratdı. Oxul Sənənin Rəbbin ən böyük kərəm sahibidir. O Rəbbin ki, qələmlə (yazmağı) öyrətdi. O Rəbbin ki, insana bilmədiklərini öyrətdi" (Buxari). Bəzi təfsirçilər ruhu göyləri və yeri bir loxma kimi uda bilən mələk şəklində təfsir ediblər.

O gecə Rəbbin izni ilə ruh və mələklərin hər bir işdən ötrü yerə enmələri yerdə bir canlanma, basırıq, qəza və qədərin reallaşması ilə əlaqəlidir. İslam mənbələrinə görə, onların bu gəlişində məqsəd həmin gecədən gələn ilin Qədr gecəsinə qədər dünyada baş verəcək hadisələri müəyyənləşdirməkdir. **"Hər bir hikmətli (yaxud dəyişilməsi mümkün olmayan) iş o gecə hökm (ayır) olunur. Dərgahımızdan bir buyruq olaraq!"** (Duxan, 4-5)

İslamsünəslərin bir qismi bu ayəni belə təfsir ediblər: "İl ərzində birinin başına gələcək bütün işlər, dünyada baş verəcək bütün hadisələr - xeyir, şər, əcəl, ruzi, xoşbəxtlik və s. Lövhü-Məhfuzda həmin ilin məhz Qədr gecəsində yazılır və müvəkkil mələklərə bildirilir. Bu yazıya pozuyoxdur". Bu təfsirə görə, Qədr gecəsində növbəti bir il ərzində dünyada baş verəcək bütün proses və hadisələr proqramlaşdırılır və onların icrası müvafiq mələklərə tapşırılır.

5. "O gecə dan yeri sökülənə kimi salamətlik, əminamanlıqdır!".

Bu ayəni açıqlayan təfsirçilər əsasən iki qu-

pa bölünürlər. 1. Orijinaldakı "sələmun" sözünü salamlama kimi təfsir edənlər. Bu fikrə görə, həmin gecə mələklər dan yeri ağarana qədər dəstə-dəstə yerə enərlər və hər gələn qrup yer sakinlərinə (və ya ancaq möminlərə) salam verərlər. Həmin səbəbdən Qədr gecəsi Rəbbin göydən gələn mələklərinin yerdəki insanlara salam vermələri ilə müşahidə olunur və gecə kütləvi salamlama, xeyir-dua gecəsi olar. Ona görə də, Qədr gecəsi səhərə qədər oyaq qalıb, ibadət etmək tövsiyə edilir. 2. Orijinaldakı "sələmun" termininin salamətlik, ölümsüz-itimsiz kimi açıqlayanlar.

Bu fikrə görə, o gecə heç bir belə nazil olmaz. Yəni səma qonaqları olan mələklər yerə pislik və əzab gətirməzlər. Gecə tam xətasız, bəlasız olur. Ayənin təfsirinin bu variantını əsas götürənlərin müəyyən hissəsi iddia edir ki, ümumiyyətlə, o gecə heç bir bədbəxt hadisə, ölüm, təbii fəlakət baş verməz. Rəbb kəlamlarına və səhəh tarixi qaynaqlara istinad edən müəllif isə bu tezisə razılaşmır. Belə ki: əvvəla, Rəbb buyurur ki: "Hər bir hikmətli iş o gecə hökm olunur" (Duxan, 4). Rəbbin həmin gecə məzlumun haqqını vermək üçün bir zalımın ölümünə hökm verməsi və ya bir zalıma etiraz etməmək səbəbindən həmin zalımın kütlə üzərində Allahın qılıncı olması; mömin bəndəni dünya əzabından qurtarıb ona əbədi Cənnəti verməsi, yaxud məsum bir körpənin gələcəkdə cəmiyyət üçün bir belə mənbəyi olacağı səbəbindən onun ölümünə qərar verməsi və s. və i. ilahi hikmətlərdəndir. Necə deyərək, "görəsən Mövlə neylər, neylərsə gözəl eylər". İkincisi, dünya tibb statistikasının rəsmi hesabatları göstərir ki, Ramazan və Qədr gecəsi də daxil olmaqla, elə bir gecə, saat və dəqiqə yoxdur ki, yer kürəsində ölüm hadisəsi baş verməsin. Üçüncüsü, dünyada baş verən təbii fəlakət və ekstremal hadisələrin təhlili də, Qədr gecəsinin ölümsüz-itimsiz gecə olduğunu təkzib edir. Məs: "11.09.1040 - 09.08.1043 illərdə Afrikada fasiləsiz elə bir quraqlıq olub ki, insanlar kütləvi şəkildə ölüblər. 28.06.1047 - 15.06.1048 tarixlərdə Ramazan və Qədr gecəsi də daxil olmaqla Bağdad, Mosul, əl-Cəzirə və başqa bölgələrdə quraqlıq nəticəsində insanlar hətta ölümlərin ətinə belə yeməyə məcbur olublar.

Nəticədə yayılan epidemiyaya yüz minlərlə insanın həyatına son qoyub. Ramazan ayına təsadüf edən 09.06 - 11.06.1073-cü ildə İranda saysız-hesabsız çəyirtkə taxılı elə yeyib ki, əhəlinin əksəriyyəti acından ölüb; 1109-cu ilin aprelinde (Hicri 502-ci il, Ramazan ayı) Dəclə çayının daşması bütün qış və yay azuqələrini məhv etdiyindən, həmin il aclıq ili olub" və s. və i. (Bax: Ziya Bünyadov, "Təbii fəlakətlər və Yaxın

və Orta Şərqdə ekstremal hadisələr". VII-XVII əsrlər, rus dilində, Bakı, Elm, 1990).

Qədr gecəsi nə xam və nadan insanlar, nə də Kəbə qarşısında qibləni axtaran zavallılar üçün deyil; o, qədir-qiymət bilən, inanan insanlar üçündür. "Kim fəzilətinə inanaraq və əcrini umaraq Qədr gecəsini ihya edərsə, keçmiş günahları bağışlanar" (həz. Məhəmməd). Göründüyü kimi, kəlamdakı əsas şərtlərdən biri həmin gecədə oyaq qalmaqdır. Quran oxumaq, namaz qılmaz, təfəkkürə dalmaq, günahların bağışlanması üçün dua və həmdü-sənada bulunmaq, Ondan məxfirət və istəklər diləmək, əlillərə, kəsib sosial tənəqəyə, yetim və qocalar evlərinə yardım etmək, əfv və aministiyyə fərmanları vermək və digər xeyirli işlər görmək bu gecənin tələb etdiyi qayələrdir. Qədr gecəsi, həm də bəndənin keçdiyi ömür yolunun təftişi, təhlili və hesabatıdır. Necə deyərək, "yanıb dirilmə məqamıdır". Zira "Qədr gecəsi səhərə qədər Şeytan bayıra çıxma bilməz, heç kimə vəsvəyə verə bilməz. O gecə sehrə məşğul olanın sehiri də təsirsiz olar" (həz. Məhəmməd).

Qədr gecəsinin dəqiq vaxtı bilinmir. Bəzi üləma və təfsirçilər bu gecənin Ramazan ayının 17-si, yaxud 19-u, digərləri isə həmin ayın 20-29-u arasında olduğunu söyləyiblər. Lakin əksər mənbələr "bu gecə Ramazanın 26-dan 27-nə keçən gecəsidir" qərarında israrlıdırlar. Peyğəmbər (ə) buyurub: "Qədr gecəsi mənə bildirildi və sonra unuduruldu". Həmin səbəbdən o, Ramazanını son on gününü özünü sırf Allahı ibadətə sərf edərdi.

Peyğəmbər (ə) həm də buyurub: "Qədr gecəsi ikidir. Biri bütün il içərisində, digəri Ramazanın son on gününü içərisindədir". Bu kəlamda görə Qədr, il ərzində bəndənin damla-damla yığdığı savabların rəhmət bardağından daşdığı gecədir. Yəni, mömin və saleh bəndə üçün ilin hər gecəsində Qədrin qədir-qiymətindən bir nişanə var. Bəlkə də, Rəbb tərəfindən Peyğəmbər (ə)-yə bu gecənin dəqiq vaxtının unudurulması həmin səbəbdəndir.

Peyğəmbər (ə) Qədr gecəsində: "Allahım, Sən çox bağışlayansan, əfv sevənsən, mənə də bağışla" duasını təkrar edərdi. Biz də özümüz üçün bu duanı edərək, millətimizin birliyi, vətənimizin diriliyi, dinimizin müqəddəsliyi, bayrağımızın bərkəliyi uğrunda özlərini fəda edən şəhidlərimiz, əsgərlərimiz, məhbuslarımız və bütün xalqımız üçün dua etməyi unutmamalıyıq. Zira deyilib: "Əgər duanız olmazsa, Rəbbiniz yanında nə qədir-qiymətiniz olar".(Furqan, 77).

Ya Rəbb! Biz yox idik, Sən var etdin. Varlığından xəbərdar etdin. Həmdini sözlərimizə sərtac etdik. Zikrini qəlbimizə merac etdik. İnanətinə sığınmış, qapına gəldik. Hidayətinə sığınmış, lütfünə gəldik. Lazımınca qulluq edə bilmədik, əfvinə gəldik. Əllərimizi ünvansız səmaya deyil, Sənənin Laməkan sarayına tutub deyirik: "Çaşırdıma bizi, doğrunu söylə. Səpərdi bizi, haqqa yönəlt. Özündən başqasına alçaltma bizi. Özündən başqasına aglatma bizi. Xeyirlər fəthini, şərlərin dəfini bizə nəşib et. Ya Rəbb! Bizim Qədr gecəsindəki ibadətimizi qorxulu qəbir gecəsində müjdə və xilasımız hesab et! Amin".

Vaqif Cəliloğlu.

Tex. elmləri üzrə fəlsəfə doktoru

Hərfi mənası "yanma" olan Ramazan, tövbə edənələr üçün keçmiş günahların yandırılması ayıdır. Allaha qulluq edənələr üçün bu ayda Cəhənnəmin qapısı bağlı, Cənnətin qapısı isə açıq olar.

Əvvəli rəhmət, ortası məxfirət, sonu Cəhənnəmdən qurtuluş olan Ramazan ayında min aydan daha xeyirli olan Qədr gecəsi də var. Qədr, Ramazan tövbəsi ilə günahların yandırılıb, yəni-dən həyata qayıdan insanın diriliş gecəsidir. Həmin səbəbdən, bu gecəyə ihya (diriltmə, yəni həyata qovuşdurma) gecəsi də deyilir. Bu gecə Quranın nazil edilməsi ilə bəşərin yeni bir eraya - zülmədən nura, sapıqlıqdan hidayətə, düşməncilikdən qardaşlığa, nifrətdən məhəbbətə qədəm qoyması gecəsidir.

Qədr, həm də qəbr dəhşət və vəhşətindən əzab çəkən tənha insanın təsəlliverici qulaq yoldaşdır. Zira Peyğəmbər (ə) buyurub: "İbadət üçün ən xeyirli gecə Qədr gecəsidir. Ən qorxunc gecə isə qəbirdə olan gecədir. Ən gözəl gecədə ən qorxunc gecə üçün ibadət edənələrə müjdələr olsun".

Qədr mübarək bir gecə kimi Allahu-təalənin Məhəmməd (ə) hörmətinə İslam ələminə bəxş etdiyi məxsusi lütf və nemətidir. Onun xəzinəsi, comərdliyi, kərəm və lütfü əsla başqalarınınkına bənzəməz. Azaltmaq, verməmək Onun nemətini çoxaltmaz; vermək və səxavət göstərmək də xeyirini, lütfünü azaltmaz. Ondan başqa hər kəsin verdiyi nemət yox, niqmət adlanır. Böyüklüyü qədər bəxşişi də böyükdür Onun. Kimə nəyi, nə zaman, harada və nə qədər verəcəyini də, O Özü bilir. Üstün adlanan hər bir varlıq da, Onun müqabilində zəif, zəlif və fanidir.

Qədr gecəsi 11 ayın sultanı olan Ramazanın tacıdır. Ərəbcə "güc, qüvvə, hökm, qədr, qiymət, şərəf, ululuq, təzyiq, qədər, qadir" anlamlarında işlədilər Qədr, Ramazanda Quranın nazil edildiyi gecələrdən birinin adıdır. Bu fəvqəlbəşər hadisə 1409 il bundan öncə baş verdiyi üçün səhəvən elə düşünülə bilər ki, o, möcüzə kimi bir dəfə olub keçibdir. Əslində isə, Qədr gecəsi keçmiş ilə yanaşı, həm də indi və gələcəkdə bəşər həyatı və kainatda mütləq baş verəcək fəvqəlbəşər hadisələrlə əlaqəlidir. Bu gecə bəşər həyatını qədər qələmi ilə yazan Allahın hər bir işi ayırd edib, hökm verdiyi gecədir. Başqa sözlə, Qədr qədərdən qəzaya, yazılardan əmələ, elmdən praktikaya, layihədən işə keçid gecəsidir.